

mű fejezetben a következő meglepő kijelentést olvashatjuk: „... az elnyomás ellen csak békés, politikai eszközökkel harcoló kisebbség eleve önkorlátozó.” Valóban „önkorlátozó” lenne a legjobb jelző arra a kisebbségre, amelyik nem kapát-kaszát ragadva próbálja jogait érvényesíteni? Arról is szól Duray, milyen formában érdemes a kisebbségnek követeléseit megfogalmaznia. Szerinte a hatalmi harc helyett „... a politikai partnerek keresésének, a kollektív jogok kivívásáért folytatott harcban nélkülözhetetlen szövetségesek megkeresésének irányában kellene aktivizálódni.” Am hogyan lehetséges politika — hatalmi harc nélkül?

A jövő lehetőségeit vázolja fel *Balala Kálmán* tanulmánya a csehszlovákiai magyar irodalom választójáról. Íme a szerző végkövetkeztetése: „A szerepkényszer, a pótcselekvés, az önáltatás világából, tehát a »mostohagyerekség« zártságából és bizonyosságából csak egyfelé vezethet kisebbségi irodalmunk útja, ha irodalomként akarja folytatni: a differenciáltság, a pluralitás, a partnerség egyetemes érvényű világába, tehát az »anyátlanság«, az örök condition humaine nyitottságába és bizonytalanságába.”

Ide kívánczik egy másik idézet is. *Pomogáts Béla* írásából: „Most végre be kell jelentenünk és le kell szögeznünk néhány alapelvet, amelytől a közép- és kelet-európai régió most alakuló helyzetében semmiképp sem tághatunk.” „Ilyen alapelv, talán az első elseje: a magyar nemzeti kultúra (és irodalom) megbont-hatatlan egységének tétele.” — A recenzensnek, ha őszinte akar lenni, az egységről kétségei vannak, különösen ha az „megbont-hatatlan”.

R. Süle Andrea tanulmánya talán az első precíz és minden vádaskodást mellőző beszámoló a román településrendezési tervekről. A hagyományos buldózer-motívumon túllépve mutatja be a szisztematizálási program előzményeit, a terveket, a várható következményeket is. Sajnos — s ez más esetekben is elmondható — a cikk elkészültének időpontja nincs feltüntetve, noha ez fontos adat lenne.

A *Regio* szellemével is támogatja a közeledésnek azt a formáját, amelyre alapítványt tett: a párbeszédet. Objektív és információgazdag közlései miatt akár iskolai segédanyagként is használható lenne. Kár, hogy a rossz kötéstechnika miatt néhányszori átlapozás után darabjaira esik szét. Viszont — s ebben eltér az általános gyakorlattól — meglepően kevés benne a nyomdahiba.

RUZSA ÁGNES

VALAHOL

Meg akartam venni a *Sátáni verseket* (még régen, amikor a botrány épp hogy elkezdődött), s ezért Londonba érve az állomáson bementem egy nagy könyv-, újság-, édesség- stb. kereskedésbe, de nem volt meg nekik. Mondom egy ottani magyar barátomnak, hogy érdekes, nem kapni a könyvet. Hol kerested, kérdezi. Hát az állomáson, a W. H. Smith-féle könyvesboltban. Nem csodálom — azt mondja —, hiába árulnak könyvet, azért az *valahol* trafik.

A finom, törekeny Gitta néniről tudni lehet, hogy valaha prostituált volt. Ha nem is az utcasarkon árulta magát, mindenképpen pénzért. Nyolcvan fölött jár, nem ment férjhez, tiszta kék, ártatlan szemekkel néz mindenkire, és igazán, őszintén jószagos lélek. Semmit nem ért az életből: Gitta néni *valahol* szűz.

Pompás metafora ez a *valahol*. Hogy éppen helyhatározó váljék metaforák alapjává, abban még nincs semmi szokatlan: a legegyszerűbb határozók a helyhatározók, metaforikus kiterjesztésük minden nyelvben ismert. Elsősorban az időjelölő kifejezések képződnek átvitt helymegjelölésekből: *az ostrom alatt, a szertartás közepén, hosszú várakozás, közeli percek, nyolcvan fölött* stb. De hová vivődött át a mi kis *valahol*-unk?

Tegyük fel a kérdést komolyan: trafik-e a W. H. Smith, és szűz-e a Gitta néni? Nem, egészét tekintve egyik sem. De talán van egy részük, egy területdarabkájuk, melyre ez igaz: a W. H. Smithben valóban van

trafikpult, és Gitta néninek (tegyük fel) valóban van olyan része, mely szűz maradt, még ha nem is ott, ahol ez leginkább meg szokott nyilvánulni. A *valahol* azt sugallja: a dolog rendelkezik egy olyan szöglettel, ahol az állítás igaz.

Ennél azonban többről van szó. Vegyük például az angol Boots üzleteket: ezek nagy illatszer- és pipere-áruházak, melyekben hátul mindig van gyógyszerpult, ahol diplomás patikus receptre gyógyszert ad ki. Mégsem mondanánk, hogy „a Boots *valahol* patika”. A *valahol*-ban kell valami váratlannak, leleplezőnek, diszkreditálónak lennie. Valaminek a „Sajnálom, de ki kell mondanom”-ból. Lustiger bíborosra nem lehet azt mondani, hogy *valahol* zsidó. A Bootsnak a legkevésbé sem kínos, hogy egy szöglete patika — ha ezért valaki *en bloc* patikának minősíti, hát annyi baj legyen. A W. H. Smith-et viszont azzal gyanúsítom meg, hogy szeretne trafik- és újságosbódé eredetéről elfeledkezni, ezen felülemelkedni, a *valahol*-lal rávilágítok igazi valójára, s mintegy visszagyömöszölöm e könyvesbolt-tá felfújtt hólyagot oda, ahová való. Trafikos, maradj a trafikpultnál. Eszerint a *valahol* értelme: „tulajdonképpen, igazából, alapjában véve”. Ugyanezt elmondhatjuk Gitta nénire is, hiszen meglepő (sőt enyhén leleplező) dolog érzelmi vagy lelki szüzességgel „gyanúsítani” azt, akinek elvileg az odaadás lett volna a mestersége. És talán itt is azt állítjuk: a szűz Gitta az igazi, ez az ő mély, lényegi valója, bármilyen pályát is futott be, s bármennyire az ellenkezőjét gondolnánk első látásra.

Jellemző, hogy éppen a *valahol* szóhoz nyúlunk ennek kifejezésére, s nem azt mondjuk például, hogy „legbelül”, vagy „a mélyben” (az angolban egyébként a legközelebbi megfelelő a *deep down* volna), vagy „a kellős közepén”, vagy „úgy istenigazából”. Századvég van, kedves olvasó, és ózkdunk a meghatározásoktól, a fehér-fekete kijelentésektől. Az 1953-as Filozófiai Lexikon (szerk.: M. Rozental és P. Jugyin) rendesen megmondta, hogy Leibniz idealista filozófus, Locke pedig materialista — ma ugye még *valahol*-lal is

reszkirt ilyeneket mondani. Az enyhítő, gömbölyítő, relativizáló, partról szemlélő kifejezések kivirultak az utóbbi hat-nyolc évben. Ekkor terjedt el például a *nem igazán* mint a *nem* helyettesítője: „nem igazán tudom eldönteni”. A *valahol* is ezek között jött: ha úgy is véljük, hogy „a közepén, a legmélyén, a tengelyében, a velejében”, méltatlan lenne ezt ilyen áperthe megmondani, ahhoz vizsgálni kéne az ügyet, ezek súlyos állítások. Úgy tűnt tehát, hogy az elkötelező helymetaforák helyett a *valahol* egyszerű eufemizmus: ahelyett áll, hogy „igazából”, sőt el is hagyható.

De mégsem. A fiú átkarolta a lányt, és a fagyaltját odanyújtotta neki, hogy kóstoljon bele. A lány az egész gombócot bekapta, még a tölcser tetejét is leharapta. A fiú csalódottan nézte a megmaradt fél tölcser, elnevette magát, majd így szólt: tudod, *valahol* gyűlöllek. Két asszony beszélgetett a buszon, az egyik gratulált a másiknak valami cégen belüli áthelyezéshez. A másik mondta, hogy csakugyan, milyen előnyös számára, de aztán hozzátette: persze, *valahol* kiszúrás a dolog, és elmagyarázta, hogy ezentúl egy sötét és távoli irodahelyiségben kell ülnie. Mármost a fiú alapvető érzelme nem a gyűlölet, és a tisztviselő sem állította, hogy az áthelyezés lényege az volt, hogy kiszúrjanak vele. Tina Turner *valahol* gyönyörű, legalábbis nekem, de azt nem állí-

tanám, hogy egy szép nő. A *valahol* azt mondja, hogy van egy olyan szint, ahol a megállapítás igaz, de tartózkodik attól, hogy ezt mint a legfontosabbat vagy pláne mint „az igazit” állítsa be. (Itt már lemarad az angol *deep down*, mivel a mélység fontosságnak érthető, tehát nem elég semleges.) A *valahol*-metafora alighanem a pszichoanalízisből ered, mely a személyiséget szintekre osztja — szuperegő, Én, tudatalatti (hogy a legvulgárisabb, de épp ezért legbefolyásosabb ki-

fejezéseket említsük). A személyiségnek tehát topográfiája van, s ugyanaz a dolog más-más szerepű a különböző szinteken: valamit utálhatok mondjuk a szuperegőmben, s közben valahol máshol (mondjuk a tudatalattimban), mohón kívánhatom. Vagy fordítva. A „Psycho” hőse *valahol* azonos volt az anyjával, és az uzsorásnő *valahol* azon dolgozott, hogy Raszkolnyikovval megölesse magát. A dolgokról nem lehet madártávlati összképet adni, a felvétel reménytelenül függ az exponálás helyétől. Ha azt mondom: ez a regény *valahol* izgalmas, az ma nem „vízszintesen” értendő, azaz nem arra vonatkozik, hogy a regény vízszintesen kiterített huszonhat fejezete közül van néhány izgalmas (mint ha azt mondanám: a part valahol sziklás), hanem „függőlegesen”: a regény egymás fölé helyezett, különböző szintű megközelítései, értelmezései, olvasatai között — vagy az én lelkemnek a regényhez viszonyuló különböző szintjei között — van olyan, melyen a regény izgalmasnak minősül, még ha a legtöbb szinten (vagyis *en bloc*) unalmasnak is kell mondanom. A vízszintes, extenzív topográfiát tehát felváltotta a „függőleges”, intenzív topográfia.

Vettem egy finom, törtfehér indiai flanelinget, egészen enyhe csíkozásal. Boldogan feszítettem benne, mígnem a lányom azt mondta: szép, szép, de *valahol* pizsama.

NÁDASDY ÁDÁM

